

УДК 336.01

Ю. П. Пащенко,
аспірант, ДВНЗ "Університет банківської справи", м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Y. Pashchenko,
PhD student SHEI "Banking University", Kyiv

CONCEPTUAL ASPECTS OF MODERNIZATION OF THE ECONOMIC SYSTEM

У статті розглянуто філософські аспекти поняття "модернізація". Розглянуто сучасні концепції та теорії модернізації. Визначено поняття "економічної модернізації". Розкрито історичні складові економічної модернізації. В статті автором чітко висвітлено проблеми теоретичного обґрунтування процесів модернізації, визначено основні характеристики, аспекти та моделі модернізації. Розглянуто необхідність та доцільність модернізації економічної системи України, запропоновано напрями та шляхи модернізації для оптимізації економічної системи України.

In the article the philosophical aspects of the concept of "modernization". The modern concept and theory of modernization. The concept of "economic modernization". Disclosed historical components of economic modernization. In the article the author clearly highlighted the problem of theoretical justification processes of modernization, the main features, aspects and models of modernization. The necessity and feasibility of modernization of the economic system of Ukraine, Directions and ways to optimize the upgrading economic system of Ukraine.

Ключові слова: модернізація, економічна модернізація, економічна система, модернізація економічної системи, модернізація фінансового ринку, модернізація банківської системи.

Key words: modernization, economic modernization, economic system, modernization of the economic system, modernization of financial markets, the modernization of the banking system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для підвищення ефективності економічної системи України необхідно здійснити комплексну модернізацію, що передбачає зміну структури економіки, реорганізацію та реструктуризацію банківської системи, нагромадження основного капіталу, розширення внутрішнього ринку, підвищення соціальних стандартів, формування ефективної системи інституційного забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Процес модернізації в розвинених країнах забезпечує якісні зміни в суспільстві та осучас-

нення всіх сфер економічної системи. Водночас проведення кардинальних соціально-економічних, інституційних, структурних та інноваційних трансформацій потребує залучення значних за обсягами приватних, державних та іноземних фінансових ресурсів.

Враховуючи те, що в сучасних умовах для здійснення модернізації в Україні необхідно застосовувати світовий досвід модернізації економічної системи необхідно вивчити філософські передумови модернізації, для більш точного розуміння сутності механізмів та наслідків модернізації економічної системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань модернізації економічної системи приділялась значна увага вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як В. Куриляк, Є. Савельєв, В. Геєць, А. Абдель-Малек, А. Турен, Ш. Ейзенштадт та інших видатних вчених.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є вивчення концептуальних аспектів економічної модернізації для оптимізації економічної системи України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття "модернізація" є ключовим терміном у переважній більшості країн світу і є масштабним, всебічним процесом, що передбачає одночасно багато змін. Зміни розглядаються в контексті якісно нових кроків суспільства в напрямі індустріалізації, урбанізації, раціоналізації господарської діяльності, посилення ролі особистості, інноваційного поєднання науки з виробництвом, досягнення високих соціальних стандартів життя тощо.

Модернізація суспільства має тривалу історію і бере свій початок ще з XVI ст. Як масштабний суспільний процес, модернізація розпочалася в XVIII ст., досягнувши свого піку в XX ст. Наукові дослідження модернізації почалися також в XX ст. Зокрема класична теорія модернізації була розроблена в 1950—1960 рр.

Класичні основи модернізації закладені в працях О. Конта, Г. Спенсера, К. Маркса, М. Вебера, Е. Дюркгейма, М. Леві, Ф. Тьонніса. У більшості класичних концепцій досліджуються особливості становлення індустріального суспільства, а модернізація, з огляду на те, що вона охоплює всі сфери економічного життя та розбудову соціальних, політичних, громадських інститутів, розглядається як процес, що протікає паралельно індустріалізації в умовах перетворення традиційного аграрного суспільства в індустріальне, тобто модернізація в класичних теоріях розглядається в контексті глибоких трансформацій системи господарства, технічного озброєння, організації праці, науки, сфери життєвого забезпечення всіх членів суспільства.

З класичних позицій розрізняють "первинну" та "вторинну" модернізацію. "Первинна" модернізація уособлює процес, який мав місце в епоху промислових революцій, тобто класичний "чистий" тип "модернізації першозасновників і першопрохідників". "Первинна" (органічна) модернізація відбувалася в країнах-но-

ваторах, де вона розгорталась завдяки внутрішнім чинникам — докорінним змінам у культурі, ментальності, світогляді, організації економічної діяльності тощо. "Первинну" модернізацію напряду пов'язують з появою національних централізованих держав, зародженням буржуазних відносин (капіталістичної кооперації та мануфактури), формуванням ранньомодерних націй, а стрімкий розвиток первинної модернізації — з першою промисловою революцією, руйнуванням традиційних привілеїв, становленням національних суверенних держав, введенням рівних громадянських прав, демократизацією суспільного життя.

"Вторинна" модернізація пов'язана із процесами, що відбуваються під час формування індустріального суспільства в країнах третього світу. Її особливістю є те, що вона проходить вже на опробуваних ідеях і при наявності зрілих моделей, що впроваджувалися в розвинених країнах. Згідно з Ш. Ейзенштадтом, "вторинна" (неорганічна) модернізація є своєрідним "викликом", на який кожна країна дає свій "відгук" в залежності від стану свого розвитку, зрілості суспільства, традицій, ментальності. Таким чином, "вторинна" (неорганічна) модернізація відбувається у відповідь на зовнішній виклик розвинених країн. Вона здійснюється завдяки запозиченню технологій, форм організації виробництва і суспільства, залучення західних фахівців та іноземних інвестицій. Її основний механізм — імітаційні процеси. А розпочинається вона в економіці і тому називається "наздоганяльною модернізацією", або "модернізацією з запізненням". При такому типі модернізації "перехідні" країни можуть напряду контактувати з передовими країнами, їх провідними експертами і фахівцями у виробничих, соціальних, культурних сферах. Одним із методологічних обґрунтувань "вторинної" ("наздоганяльної") модернізації є застосування концепції культурних кіл, тобто поширення форм культури від центрів культурного синтезу до різних країн.

Неокласичні концепції пояснюють модернізацію з позицій соціальних перетворень, які зумовлені урбанізацією, розвитком комунікацій та стрімким поширенням засобів масової інформації, високим рівнем загальної та спеціальної освіти, розвитком політичної культури і громадянської свідомості. Слід звернути увагу, що на таких ідеях була розроблена теорія масового суспільства. Її прихильники вважали, що особливістю масового суспільства, яке формується в результаті модернізації, є розрив соціальних зв'язків і суттєва відособленість окре-

мих індивідів. Це, на їх думку, виникає тоді, коли відбуваються безперервні вертикальні та горизонтальні переміщення великих груп людей. Саме такі масштабні рухи людей є характерними для індустріального суспільства. Як наслідок, порушуються сталі сусідські та професійні зв'язки, відбувається уніфікація поглядів, інтересів, побуту та еталонів соціального життя. Потреба в самоствердженні значно розширює свої межі і вже переноситься на національно-державний рівень, на рівень усього суспільства [4, с. 110].

Розвиток сучасних концепцій і теорій модернізації можна розділити на декілька етапів. На першому етапі теоретична концепція модернізації була розроблена в середині ХХ ст., коли відбувся розпад європейських колоніальних імперій і на карті світу з'явилася велика кількість нових держав. Варто підкреслити, що саме за результатами розпаду колоній була кардинально переосмислена роль у процесах модернізації західних держав і країн "третього світу". Поширені в 40—60-ті роки ХХ ст. теоретичні підходи до модернізації пропагували в якості еталону для проведення модернізації застосування досвіду розвинених західних країн. При цьому напрями розвитку країн і народів розглядалися з універсалістських позицій, тобто згідно з початковими теоріями модернізації всі країни повинні були розвиватися в одному напрямку, мати однакові стадії, закономірності, результати. Найявніші національні особливості модернізації визнавалися, але вважалося, що вони мають другорядне значення. Більше того, національні традиції визнавалися такими, що не сприяють соціально-економічному прогресу, і тому пропонувалося їх замінити сучасними загальнолюдськими цінностями.

На другому етапі в 70—80-их роках ХХ ст. початкові теорії модернізації зазнали критики і були суттєво переоцінені. Головним пріоритетом було проголошено досягнення науково-технічного прогресу. Також провідною стала ідея, що для сучасних суспільств є характерним збереження традиційних елементів суспільного життя, а модернізація має підсилювати національні традиції. Ці ідеї відстоювали С. Гантінгтон, З. Бауман.

З кінця 80-их рр. ХХ ст. розпочався третій етап розвитку теорії модернізації, який ознаменувався тим, що стала визнаватися можливість національних проектів модернізації, які базуються на національних традиціях та впровадженні технологічно та соціально передових досвідів інших країн. Тобто передбачалася гармонізація запозиченого передового досві-

ду із історичними традиціями та цінностями суспільств, які розвиваються, або є перехідними. Такі ідеї відстоювали А. Абдель-Малек, А. Турен, Ш. Ейзенштадт. Визначальними принципами є те, що процес модернізації може здійснюватися без нав'язування західних цінностей. Було усвідомлено, що порушення рівноваги між сучасністю та традиційністю може спровокувати гострі суспільні конфлікти, безперспективність і провали модернізації [10, с. 43].

Сучасні процеси у соціумах розвинених країн часто ототожнюються із постмодернізацією — тобто з формуванням нового типу суспільства, яке має абсолютно іншу матеріальну базу, відмінні ментальні характеристики, ніж це характерно для суспільства модерну. Тому таке суспільство називають постіндустріальним, інформаційним, технотронним, постмодерним. Постмодернізація за своєю суттю передбачає перехід до гуманнішого суспільства, де більший простір надається самостійності, різноманіттю та самовираженню особистості.

Концепції модернізації, що з'являються у кінці ХХ — на початку ХХІ ст., своїми принциповими засадами дистанціюються від ідей попередників. Їхні автори намагаються розробляти теорію модернізації радше як теорію інституційного оформлення прогресивних механізмів економічної, політичної та суспільної діяльності, вкоріненої у загальнолюдських цінностях. Багато уваги приділяється ідеї гуманістичної трансформації соціальних інститутів та відповідної гуманізації суспільної свідомості. Переглядається список структур, необхідність яких для сучасного модернізованого суспільства раніше вважалась безсумнівною: обговорюється обов'язковість інститутів демократії, ринку, сучасної освіти, культури індивідуалізму, економічної політики, етики праці тощо.

Нині провідні країни світу і транснаціональні корпорації широко використовують нові можливості в зазначеній сфері задля реалізації власних політичних, економічних, соціально-культурних інтересів. Поряд з цим, через потужні інформаційні канали, що створені на основі новітніх технологій, на різноманітні країни та культурні спільноти обрушується потужний некерований потік інформації (інформаційна хвиля), що несе відповідні символи, культурні зразки тощо. Унаслідок такої експансії відбувається руйнація традиційних соціокультурних форм та інститутів.

Економічне зростання в епоху глобалізації мало значно повільніші темпи і взагалі можливістю зростання завдячувало специфічній мо-

дернізації бідних країн Південної Америки, Азії й Африки. Індустріалізація цих регіонів провадилась із брутальним порушенням всякого екологічного законодавства, нормативів праці, галузевої структури господарства тощо. Тим часом модернізація розвинених країн вступила у стадію "пост-": на тлі деіндустріалізації чи/та переміщення промисловості в регіони з дешевою робочою силою відбувалась тотальна приватизація підприємницької діяльності, особистого житла, освіти, фондів соціального забезпечення тощо, а також багатократне розширення невиробничої сфери послуг та фінансового сектору економіки. Такі кардинальні структурні зміни в національних господарствах західних країн у результаті спричинили чергову системну кризу, глибшу і тривалішу за попередні. На початку другого десятиріччя ХХІ ст. суспільствознавчий дискурс громадянських суспільств "постмодернізаційних" країн виростає на попелищі ліберальної й неоліберальної теорій (ідеологій) модернізації та глобалізації, намагаючись знайти раціональне трактування суспільного прогресу в умовах нерозв'язних суперечностей історичної практики: величезні зовнішні борги високорозвинених країн та неухильне скорочення територій дешевих природних і людських ресурсів. Всупереч кричущим диспропорціям соціального буття, із висот істеблшменту проголошено епоху переможного маршу капіталізму і демократії. У наукових же колах все більше замислюються над тим, як виявити, обґрунтувати і донести до широкого загалу хворобливість такої логіки історичного розвитку, її враженість фундаментальними суперечностями, що прирікають народи й держави безкінечно ходити замкненим колом "різкий підйом — криза — стагнація".

Завдяки світосистемному аналізу виявлено, що логіка розгортання особливої історичної системи, капіталістичного світу, має засновками специфічний поділ праці та імператив невпинного накопичення капіталу, іншими словами, вона відштовхується від принципів нерівного обміну (нерівномірного розподілу прибутку) і безкінечного примноження прибутку. Суспільство, в якому не реалізуються ці принципи, не може бути повною мірою капіталістичним, оскільки капіталізм за визначенням вимагає такої соціальної організації, де "люди з іншою мотивацією будуть якимось чином покарані й видалені з соціальної арени, а ті, що рухаються згідно системного курсу, будуть винагороджені, а особливо успішні — збагатяться" [24, с. 86]. Отже, соціальна структура в умовах капіталізму породжує соціальних суб'єктів двох

типів: того, хто збагачується, і того, хто втрачає. Це автоматично створює соціальне напруження, оскільки об'єктивно є соціальною суперечністю. Ліберальна (і особливо неоліберальна) ідеологія аргументує, що лише в системі вільного ринку точне слідування "правилам гри" гарантує виграш. Однак це доволі поверхове бачення. Суть полягає в тому, що ідея абсолютно вільного ринку перекреслює ідею накопичення капіталу. У жодній історичній системі ринок не був цілком вільним, тому що сильні та впливові суб'єкти господарювання завжди створювали перепони його заширокій лібералізації. Держави і корпорації, найбільші капіталісти, завжди вступали у зв'язок заради узгодження своїх дій з метою забезпечення безупинної динаміки накопичення. Валерстайн переконаний, що ринок ніколи не стане ні ідеально ліберальним, ані цілковито монопольним, але буде існувати у формі олігополії, завдяки чому всі великі гравці матимуть свою частку прибутку. З цього міркування випливає, що "капіталістична система вимагає досить визначених взаємних відносин між виробниками й утримувачами влади". Валерстайн говорить про систему множинності держав і безперспективність ситуації (капіталістичного господарювання), коли різні країни світу як суб'єкти світової економіки знаходяться в рівних умовах. З цього міркування можна зробити ще більш фундаментальний висновок. Логіка розвитку капіталістичної світової економіки залишає іншого гравця (суб'єкта господарювання), який у будь-якому разі втрачатиме в системі нерівномірного розподілу прибутку, — це "звичайний" робітник, безпосередній "винуватець" промислово-виробничого процесу. Ця суперечність є "прихованою бомбою" в теоретичному фундаменті ліберальної (неоліберальної) економічної теорії.

Завданням суспільствознавчого дискурсу модернізації у наш час є виявлення основоположень і усталених трендів історичної логіки соціальних змін у сучасному глобалізованому світі з урахуванням висновків світосистемного аналізу. Сьогодні перед соціальною теорією стоять такі питання: чи можливий новий етап модернізації для розвинених країн світу і, якщо можливий, то який його зміст; чи обов'язково модернізація супроводжується зростанням добробуту держави-нації; яких реальних економічних і соціальних наслідків слід очікувати від успішної модернізації за американським зразком у країнах, які на сьогодні мають статус "слаборозвинених"; багато й інших проблем потребує концептуалізації, а за недоречності

наукових прогнозів життєво необхідно окреслити тенденції і закономірності, що проливатимуть світло на істинну картину соціальної реальності.

Підбиваючи підсумки, можна зробити деякі узагальнення. Класична концепція модернізації в наш час слугує наріжним каменем ідеологічної надбудови більшості офіційних проектів національного розвитку.

Однак у нинішній формі вона має бути визнана застарілою й неефективною щодо прогресивного реформування, саме тому варто переглянути її з метою розробки більш придатних теоретичних інструментів соціально-практичного застосування.

Проведений аналіз демонструє, що теорії прогресу в тому вигляді, якого їм надали філософи, соціологи й економісти від позитивістського до неоліберального спрямування, не витримують критики. Вони нерелексивно спирались на підставу вищості західної (європейсько-англосаксонської) цивілізації над іншими культурами світу. Ідеологія, збудована на подібних підставах, сприяла хіба що зазіханням на світову гегемонію. Поточний стан соціального знання дозволяє дослідити ідейні витoki теорій прогресу й визнати неприпустимою редукцією лінійну концепцію прогресивного розвитку суспільства.

Ненауковим слід визнати застосування однієї моделі модернізації до суспільств, різних за культурно-історичними умовами їх формування. Наразі існує необхідність розробки декількох моделей для різних типів суспільств з урахуванням того, яке місце вони посідають в світовій економічній (капіталістичній) системі.

Філософія і теорія постіндустріалізму розкривають можливості формування якісно нового суспільства, його основні цінності, принципи і умови функціонування. Однак вони ніколи не замінять креативну, перетворювальну суспільно-політичну практику з реалізації поставлених цілей. Політична та економічна криза, попри всі негативні наслідки, надає потужного імпульсу для оновлення суспільного організму в рідчизні постіндустріальної парадигми, спонукає до розроблення і здійснення модернізаційного проекту України саме на засадах інтелектуального, стійкого і всеохоплюючого зростання.

У процесі здійснення модернізації суспільства, економічна модернізація відіграє ключову роль, оскільки передбачає інтенсифікацію процесу розширеного відтворення, чого можна досягнути на основі зростання продуктивності, спеціалізації та диференціації праці,

підвищення конкурентоспроможності продукції, енергозбереження, перетворення науки на виробничу силу, ефективного управління сферою виробництва, досягнення збалансованості попиту-пропозиції.

Історичними складовими економічної модернізації є:

- заміна сили людини або тварини неживими джерелами енергії — парою, електрикою або атомною енергією, які використовуються у виробництві, транспорті комунікації, життєвому середовищі людини;

- активізація економічної діяльності та відокремлення її від інших видів людської діяльності;

- постійна та поступова заміна зрарядь праці більш сучасними машинами і складними технологіями;

- зростання у кількісному і якісному вимірі вторинного (промисловість і торгівля) і третинного (обслуговування) секторів економіки при одночасному скороченні первинного (видобуток);

- посилення спеціалізації економічних ролей та кластерів економічної діяльності — виробництва, споживання і розподілу;

- забезпечення процесу розширеного відтворення з дотриманням необхідних макроекономічних пропорцій;

- зростаюча індустріалізація сфери виробництва.

Слід підкреслити, що економічна модернізація стала чинником створення економічних форм та інститутів, які діють у сфері управління, грошового обігу, фондового та фінансового ринків, національних і транснаціональних ринків. Економічна модернізація також передбачає постійне вдосконалення методів управління економікою та виробничих технологій.

Під час характеристики економічної модернізації слід враховувати різні концепції її розвитку, а також теоретичні підходи до фінансового забезпечення модернізаційних процесів. Так, модернізація при класичному підході розглядається в контексті розбудови індустріального суспільства. Неокласичний же напрям основою модернізації визначає зміцнення приватної власності та демократії.

Важливою теоретичною доктриною в частині визначення шляхів фінансового забезпечення модернізації є кейнсіанська концепція модернізації, яка виходить із того, що для подолання економічної нерівності країн потрібний "великий поштовх". Слід звернути увагу, що теорія "великого поштовху" називає головною причиною економічної та соціальної

відсталості країн — нестачу капіталу. Таку позицію поділяє значне коло фахівців і експертів, оскільки вони вважають, що швидке зростання слаборозвинених країн можливе за рахунок збільшення обсягів вкладення капіталу в їх економіку. Кейнсіанською школою модернізація трактується як структурні техніко-економічні зміни в основних галузях, а нерозвиненість індустріальних галузей вони вважають головним гальмом сталого розвитку країн. Тому на перший план кейнсіанською школою висувається необхідність вирішення техніко-економічних проблем. Але, враховуючи, що для модернізації потрібен значний притік капіталу, в умовах обмеженості фінансових ресурсів представники кейнсіанської школи запропонували модель з двома дефіцитами, яка ґрунтується як на використанні внутрішніх фінансових ресурсів, так і залученні зовнішніх джерел із поступовим витісненням зовнішніх джерел внутрішніми. Також ними передбачається поступова заміна імпорту власним виробництвом, що дозволить створити умови для розширення внутрішнього виробництва та активізації зайнятості населення.

Монетаристи розглядають ринок як саморегулюючу систему і тому надають переважне значення грошовій масі в обігу, яка, на їх думку, є визначальним фактором забезпечення стабільного розвитку та фінансового забезпечення модернізаційних процесів. Тобто грошовий аспект вони вважають головним в методології фінансового забезпечення модернізації економіки.

Засновник інституціональної концепції модернізації Г. Мюрдаль розглядав модернізацію через призму підвищення ступеня задоволення основних потреб членів суспільства. Для подолання відсталості Г. Мюрдаль запропонував змінити систему відшкодування трудових витрат. Крім того, щоб зрозуміти та вірно оцінити тенденції розвитку суспільства та сформулювати ефективну модель модернізації та її фінансового забезпечення вчений рекомендував застосовувати міждисциплінарний аналіз, який, окрім економіки та фінансів, повинен включати соціальну психологію, соціологію, право, політологію тощо.

Країни, які стали на шлях самостійного розвитку, мають самостійно визначити найбільш оптимальну модель модернізації. При цьому врахувати моделі, які були успішно впроваджені в розвинених країнах, перенести їх на національні умови шляхом поєднання власних традицій, задіяння вже створеного індустріаль-

ного потенціалу та формування оптимальної системи фінансового забезпечення процесів модернізації.

Важливим висновком для України є те, що "еталонний" підхід до модернізації витіснено поглядами на модернізацію як національний проект, що здійснюється країнами для зменшення нерівномірності розвитку.

В. Куриляк і Є. Савельєв підкреслюють, що завдання модернізації полягатимуть не у відновленні втрат за пострадянський період, а у створенні економічної моделі, орієнтованої, насамперед, на якісно, а одночасно в рамках нової якості, і кількісно високі результати в конкуренції на світовому ринку.

Вибираючи модель модернізації, необхідно враховувати, що згідно світового досвіду вона може здійснюватися у формі:

- ендогенної, коли модернізація здійснюється на власній основі, як відбувалося в Європі та США;

- ендогенно-екзогенної, коли вона здійснюється, як на власній основі, так і за допомогою запозичень ідей, технологій (Туреччина, Греція, Росія);

- екзогенної, що здійснюється на основі запозичень за відсутності власної стратегії модернізації. Екзогенна модернізація характерна для більшості колишніх колоній, у той час як ендогенно-екзогенна відбувається переважно у поясі країн, що оточують західні держави [2, с. 115].

Під час визначення моделі модернізації необхідно також врахувати те, що модернізація як масштабний процес має такі характеристики:

- комплексність — модернізація охоплює всі сфери життя суспільства і всі верстви населення;

- системність — зміни в одній сфері зумовлюють зміни в інших сферах, навіть якщо вони на перший погляд тісно не пов'язані між собою;

- глобальність — розпочавшись в індустріальних західних країнах, модернізація поширилася на весь світ;

- поетапність — існують певні послідовні етапи (виникнення реформаторської еліти, ініціювання перетворень, визначення програми реформ, розповсюдження і закріплення позитивних результатів);

- диференційований характер — модернізація в різних країнах має свої індивідуальні особливості, виходячи із традицій, національної культури, етики, стану розвитку економіки та місця кожної країни в світовому поділі праці [1, с. 225].

Таким чином, модернізація охоплює всі сфери життя та позначається на культурі, економіці, політиці, соціальній сфері. При цьому змінюється ціннісна орієнтація соціальних груп; посилюються значимість знань, наукових досліджень, володіння якомога ширшою інформацією.

Головною ознакою модернізації є те, що в економіці стає пріоритетним технологічний розвиток, заснований на використанні наукових знань. Поглиблюється суспільний і технічний поділ праці, отримує розвиток вторинний (індустрія, торгівля) та третинний (послуги) сектори економіки, розширюються ринки товарів, капіталів, робочої сили. В політиці спостерігається підвищення активності громадян. Формуються і поступово розвиваються сучасні громадські інститути. У соціальній сфері головними стають: індивідуалізація, де базовою соціальною одиницею є індивід, а не група; диференціація, в результаті якої передаються окремі функції від родини до соціальних інститутів; формалізація, тобто посилення значимості соціальних інститутів, домінуючої ролі науки та оцінки експертів; зростання професійної спеціалізації; покращення якості життя.

На необхідності забезпечення моральної, гуманістичної, соціальної суті модернізації чітко наголошує академік НАНУ В. Геєць. Зокрема він підкреслює, що: "... трансформація суспільства в процесі формування соціально орієнтованої ринкової економіки призвела до того, що суспільство понесло значні соціальні втрати, а ринкова трансформація по суті виявилася не лише соціально неорієнтованою чи хоча б нейтральною, але часто соціально агресивною моделлю ринку, де привласнення, прибуток і багатство нерідко досягали крайнощів...". Інакше кажучи, процес модернізації потребує цілеспрямованого й ефективного управління з боку держави, без надмірного сподівання на регулятивну дію ринкових сил. Неодноразово й іншими експертами висловлювалася думка доцільності застосування ефективних механізмів управління модернізацією на всіх рівнях і в усіх сферах економіки [3, с. 113].

Як вже зазначалося, провідну роль у процесах модернізації відіграє економічна модернізація, зміст якої в сучасних реаліях, на нашу думку, доцільно трактувати в контексті:

структурно-виробничий аспект:

— структурної перебудови економіки з метою досягнення оптимальної її структури за рахунок збільшення частки індустріальних галузей, які виробляють продукцію з високою часткою доданої вартості;

— нагромадження виробничого капіталу та кардинального оновлення основного капіталу шляхом заміни фізично та морально застарілих основних засобів;

— системних технологічних змін на основі розробки та впровадження нових технологій; підвищення частки інноваційної продукції в обсягах виробництва;

— комплексного розширення внутрішнього ринку на основі масштабного імпортозаміщення та збільшення обсягів власного виробництва;

соціальний аспект:

— розбудови "економіки знань"; поєднання науки з виробництвом;

— посилення ролі людського капіталу, підвищення соціальних стандартів;

інституційно-організаційний аспект:

— створення інституцій, які взмозі в стратегічному, тактичному та фінансовому плані забезпечити реалізацію національних проектів модернізації;

фінансово-економічний аспект:

— формування фінансового потенціалу модернізації на основі масштабної консолідації внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів різних власників.

Таке трактування економічної модернізації, яке поєднує структурно-виробничі, інституційно-організаційні, соціальні та фінансово-економічні аспекти її здійснення, дає можливість уточнити теоретичні підходи до визначення її суті.

Автором економічна модернізація розглядається як комплексна система, що включає реалізацію державою національних проектів модернізації для структурної перебудови економіки, технологічних змін, впровадження інновацій, покращення соціальних стандартів і використовує для цього механізм фінансового забезпечення, що ґрунтується на принципах консолідації фінансових ресурсів із внутрішніх і зовнішніх джерел різних власників та секторів економіки.

У сучасних умовах розвиток фінансового ринку виступає каталізатором зростання національної економіки, адже діяльність фінансових інститутів зумовлює перерозподіл фінансових ресурсів та створює умови для стимулювання інвестицій. Особливого значення набуває побудова системи взаємозв'язків між фінансовими інститутами в процесі реалізації їх функцій, що визначає ефективність функціонування фінансового ринку.

Питання вдосконалення структури фінансового ринку є надзвичайно важливим для кож-

ної національної економіки, й особливої актуальності воно набуває для України, оскільки однією з фундаментальних диспропорцій національної економіки є невідповідність між темпами економічного зростання та темпами розвитку фінансового ринку, що призводить до обмежень господарських суб'єктів у використанні фінансових ресурсів і, зрештою, не дає змоги господарським суб'єктам ефективніше задовольняти економічні потреби.

Розвиток і модернізація фінансового ринку загалом і банківської системи зокрема є важливими компонентами сучасних економічних перетворень у країні. Виходячи з цього, ринок капіталу повинен виконувати цілу низку важливих функцій таких, як: здатність акумулювати тимчасово вільні кошти домогосподарств та суб'єктів господарювання та перетворювати і перерозподіляти їх із метою інвестування в різні галузі економіки; концентрація коштів, тобто створення умов для об'єднання незначних сум тимчасово вільних фінансових ресурсів домогосподарств та суб'єктів господарювання в значні за обсягами (концентровані) грошові потоки; ринкове збалансування попиту та пропозиції капіталу; оптимізація регіональної та галузевої структури капіталу шляхом переливу капіталу з галузей та регіонів, де є його надлишок, до галузей та регіонів, де відчувається його нестача (за принципом "сполучених судів"); перерозподіл ризиків в економіці; створення конкурентних умов для банківської системи, зокрема банківського кредитування суб'єктів господарювання; економія витрат обігу, покращання взаєморозрахунків суб'єктів господарювання, зниження заборгованості, покращання товарообороту; оцінка бізнесу та ефективності використання ресурсів суб'єктами господарювання, формування відповідного інформаційного середовища, що спонукає до підвищення ефективності управління суб'єктів господарювання, зокрема і рівня фінансового менеджменту, який саме відповідає за ефективне використання фінансових ресурсів у межах підприємства, сприяє розвитку місцевого самоврядування шляхом використання механізму емісії облігацій місцевої позики; створення умов для інтеграції до світового фінансового ринку шляхом запровадження світових стандартів функціонування фінансового ринку в цілому та ринку капіталу зокрема.

Сприяючи раціональному руху, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів між окремими емітентами різних галузей, регіонів та

країн, фондові біржі, як і комерційні банки, стимулюють економічний розвиток країни. Вони дають змогу вчасно відслідковувати процеси, які характеризують стан економіки та фінансової системи, і приймати відповідні рішення.

До основних напрямів економічної діяльності, регулюючої функції держави відносяться також розробка, прийняття та організація виконання фінансового, господарського та банківського законодавства. З урахуванням загальносвітових принципів і стандартів ринок цінних паперів повинен забезпечувати ефективний механізм обігу цінних паперів, належні умови для інвестицій і сприяти економічному розвитку. До основних чинників, що впливають на формування інфраструктури фінансового ринку, належать загальноекономічна ситуація у країні та за її межами; рівень життя та заощаджень населення; кон'юнктура фінансового ринку; демографічна ситуація тощо. Дія цих чинників визначає поведінку фінансових інститутів у ринковому середовищі, формує їх стратегію і тактику, окреслює можливості просування на ринку фінансових послуг у межах певної території. Розвиток інфраструктури фінансового ринку України має відбуватися за міжнародними стандартами, але з урахуванням специфіки нашої країни.

Для запобігання та подолання кризових явищ необхідно вдосконалити діяльність вітчизняних фінансових інститутів шляхом реструктуризації регуляторної діяльності інститутів-регуляторів, щоб створити дієвий механізм розвитку фінансового ринку України. Практичними напрямками вдосконалення інституційної структури фінансового ринку України є розширення пропозиції фінансових інструментів та створення нових форм фінансових інститутів.

Створення в Україні ефективної організаційної фінансової інфраструктури передбачає впровадження в діяльність регуляторів фіскального та фінансового секторів механізмів забезпечення фінансової стабільності, які мають враховувати вимоги ЄС, а також удосконалення системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку національної економіки на основі максимальної мобілізації, консолідації, алокації та ефективного використання фінансових ресурсів. Зазначена проблематика може стати об'єктом подальших наукових досліджень та визначення напрямів модернізації фінансової системи та оптимізації її інфраструктури.

ВИСНОВКИ

Забезпечити стаке збалансоване економічне зростання країни, ефективну структурну політику, здатна грошово-кредитна політика, пріоритетом якої є стабілізація темпів інфляції на основі створення умов для нарощування пропозиції товарів і послуг через розвиток конкуренції, вдосконалення ринкової інфраструктури, розвиток механізмів раціонального розміщення та ефективного використання фінансових ресурсів та ефективної інституційної системи мобілізації і розміщення позичкових капіталів, розвитку механізмів довгострокового кредитування, заохочення сполучення капіталів комерційних банків і промислових підприємств, що дає змогу спрямувати ресурси в реальний сектор економіки.

Це пояснює необхідність модернізації фінансових інститутів та використання фінансових інструментів у ході реалізації економічної політики, а також удосконалення і підвищення ефективності функціонування інститутів фінансового ринку України з метою підвищення якості життя населення.

Таким чином, для підвищення ефективності економічної системи України необхідно здійснити комплексну модернізацію, що передбачає зміну структури економіки, реорганізацію та реструктуризацію банківської системи, нагромадження основного капіталу, розширення внутрішнього ринку, підвищення соціальних стандартів, формування ефективної системи інституційного забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Література:

1. Бужимська К.О. Теорія модернізації: виникнення, розвиток, сучасний стан / К.О. Бужимська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. — Житомир, 2008. — № 2 (44). — С. 216—227.
2. Гавров С.Н. Модернізація / С.Н. Гавров // Соціокультурна антропологія: історія, теорія, методологія. Енциклопедичний словник. — М.: Академічний проект, Константа, 2012. — С. 821—830.
3. Геєць В.М. Модернізація в системі "суспільство-держава-економіка" / В.М. Геєць // Журнал європейської економіки. — 2014. — № 2. — С. 111—124.
4. Дюркгейм Е. О распределении общественного труда / Е. Дюркгейм // Метод социологии. — М., 1991. — 248 с.
5. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ / Ш. Эйзенштадт // Сравнительное изучение цивилизаций. — М., 1999. — С. 261.

6. Инглетарт Р. Модернизация и постмодернизация / Р. Инглетарт // Новая постиндустриальная волна на Западе. — М., 1999. — С. 267—268.

7. Кучера Т.М. Суспільна модернізація в регіональних координатах сучасної України: соціально-філософський аналіз / Т.М. Кучера // Гуманітарний вісник ЗДІА. — 2014. — № 57. — С. 108—116.

8. Сергієнко Н. Суперечності концептуальних рефлексій модернізації сучасного суспільства / Н. Сергієнко // Вісник КНТЕУ. — 2013. — № 5. — С. 115—126.

9. Сулимин А. Концептуальный смысл теории модернизации / А. Сулимин // Свободная мысль. — 2012. — № 11. — С. 179—190.

10. Черніченко Г.О. Теорії модернізації в контексті постіндустріального розвитку / Г.О. Черніченко, А.В. Єфіменко // Зб. наук. праць "Економічний вісник НТУУ "КПІ". — 2012. — № 9. — С. 4—12.

References:

1. Buzhymyska, K. O. (2008), "Modernization theory origin, evolution, current state", Journal of Zhitomir State Technological University, vol. 2 (44), pp. 216—227.
 2. Havrov, S. N. (2012), "Modernization", Sociocultural anthropology, history, theory, methodology, Collegiate Dictionary, Moscow, Russia.
 3. Heyets, V. M. (2014), "Modernazatsiya in the "society-State Economics"", Journal of the European economy, vol. 2, pp. 111—124.
 4. Durkheim, E. (1991), At apportionment of the Public Labor, Method sociology, London: Routledge.
 5. Eyzenshtadt, S. (1999), Revolution and transformation of societies, Study civilizations, New York, USA.
 6. Ynhlehart, R. (1999), "Modernization and postmodernization", A new post-industrial wave in the West, pp. 267—268.
 7. Kucera, T. (2014), "General coordinates regional modernization in contemporary Ukraine: socio-philosophical analysis", Humanitarian Bulletin DIG, vol. 57, pp. 108—116.
 8. Serhiyenko, N. (2013), "Conceptual reflections contradictions of modern society modernization", Bulletin KNTEU, vol. 5, pp. 115—126.
 9. Sulymyn, A. (2012), "The conceptual meaning of the theory of modernization", Free thought, vol. 11, pp. 179—190.
 10. Chernichenko, G. A. and Efimenko, A. V. (2012), "Modernization theory in the context of post-industrial", Coll. Science. works "Economic Journal NTU" KPI ", vol. 9, pp. 4—12.
- Стаття надійшла до редакції 06.05.2017 р.